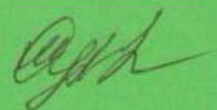

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СУДОМИР МАРІЯ РОМАНІВНА

УДК 631.15.009.12

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗРОСТАННЯ
КОНКУРЕНТОСТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

08.00.04 «Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)»

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Мелітополь – 2017

Дисертацією є рукопис
Робота виконана в Національному університеті біоресурсів і природокористування
України Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Єрмаков Олександр Юхимович,
Національний університет біоресурсів
природокористування України,
завідувач кафедри економіки праці
та соціального розвитку,
заслужений економіст України

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Нестеренко Світлана Анатоліївна,
Таврійський державний агротехнологічний університет,
завідувач кафедри менеджменту

кандидат економічних наук, доцент
Пономарьова Марина Сергіївна,
Харківський національний аграрний університет
ім. В. В. Докучаєва, доцент кафедри маркетингу,
підприємництва і організації виробництва

Захист відбудеться «17» листопада 2017 року о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.819.03 у Таврійському державному агротехнологічному університеті за адресою: 72310, м. Мелітополь, Запорізька обл., просп. Б. Хмельницького, 18, корп. 1, ауд. 1.111.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Таврійського державного агротехнологічного університету за адресою: 72310, м. Мелітополь, Запорізька обл., просп. Б. Хмельницького, 18.

Автореферат розіслано «11» жовтня 2017 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. В. Косторной

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних конкурентних умовах ринкового господарювання перед підприємствами усіх галузей національної економіки постало завдання вирішення комплексу проблем щодо забезпечення конкурентоспроможності їхньої продукції та конкурентних позицій на внутрішньому і світових ринках. Саме неспроможність підприємств конкурувати призводить до кризових і дезінтеграційних явищ, економічного занепаду тощо. У таких умовах життєздатними залишаються лише ті підприємства, які можуть забезпечувати й утримувати певний рівень конкурентостійкості, оскільки будь-який господарюючий суб'єкт в умовах конкуренції повинен прагнути до економічного зростання. Це й зумовило появу в науковому обігу такого економічного поняття, як конкурентостійкість підприємства. Дослідження сучасної економічної літератури з досліджуваної проблематики дозволяє стверджувати, що на сьогодні не існує єдиного наукового підходу щодо оцінки конкурентостійкості підприємства ні в теорії, ні на практиці.

Ефективний розвиток сільськогосподарських підприємств та конкурентоспроможність їхньої продукції у довгостроковому періоді можуть бути забезпечені шляхом раціонального поєднання і збалансованості потенціальних можливостей та механізмів як внутрішньосистемного, так і зовнішнього спрямування. Пріоритетним механізмом у досягненні такої стратегічної цілі є організаційно-економічний.

Певне відображення розв'язання цих питань висвітлено в наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Г. Азоєва, Л. Бровна, В. Булаха, В. Василенка, В. Горбатова, О. Гудзинського, В. Данилишина, В. Дикань, О. Єрмакова, О. Єфременка, Ф. Кабалова, М. Маліка, С. Нестеренко, М. Портера, В. Прохорова, М. Пономарьової, Ю. Сімеха, У. Сторожинова, С. Судомир, В. Сулейманова, О. Тридіда, Р. Фатхутдінова, Р. Фейока, В. Фіоніна, Ф. Хайєка, В. Чернеги, М. Чорної, О. Школьного та ін.

У зв'язку з цим потребують поглибленого дослідження теоретичні положення щодо конкурентоспроможності продукції та конкурентостійкості господарюючих суб'єктів, методичні підходи до формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств та практичного застосування цих положень у процесі результативного господарювання.

Отже, актуальність, практична та теоретична значимість даних питань і недостатнє висвітлення вищевказаних проблем у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених зумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили її мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами: «Вдосконалення організаційно-економічного механізму господарювання в агропромисловому виробництві» (номер державної реєстрації 0106U007383) та «Наукові засади ефективного господарювання в агропромисловому виробництві» (номер державної реєстрації 0116U001708), у межах яких автором розроблено

пропозиції щодо формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад і розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств, спрямованого на підвищення ефективності їх господарювання.

Згідно з визначеною метою поставлені та вирішені такі задачі:

- узагальнити наукові засади сутності економічних понять «конкурентоспроможність» і «конкурентостійкість» та розкрити особливості формування і функціонування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств як необхідної передумови забезпечення їх ефективного ринкового господарювання;

- обґрунтувати методичні підходи щодо дослідження конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств для виявлення основних напрямів забезпечення їхніх конкурентних переваг і прибуткового господарювання;

- здійснити аналіз стану та тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств й визначити організаційно-економічні умови його конкурентного ведення сільськогосподарськими підприємствами з метою виявлення напрямів підвищення конкурентоспроможності їх продукції та прибутковості господарської діяльності;

- оцінити існуючий організаційно-економічний механізм конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств для виявлення переваг, можливостей, слабких сторін і загроз у діяльності господарюючих суб'єктів;

- розробити наукові підходи щодо формування організаційно-економічного механізму та методичний інструментарій зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств для визначення стратегічних пріоритетів їх розвитку;

- обґрунтувати організаційно-економічні засади формування системи активізації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств та зростання їх конкурентостійкості як базової основи ефективного ринкового господарювання;

- здійснити моделювання організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств для забезпечення ефективності ведення ними аграрного виробництва та досягнення максимальної прибутковості у стратегічному періоді.

Об'єктом дослідження є процес формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості суб'єктів аграрного господарювання.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів удосконалення організаційно-економічного механізму конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств. Поглиблені дослідження здійснено на матеріалах сільськогосподарських підприємств Тернопільської області.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною базою дослідження є діалектичний метод пізнання, системно-структурний аналіз економічних процесів і явищ та фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці й розробки

вітчизняних і зарубіжних економістів з проблем конкурентоспроможності та конкурентостійкості.

У дисертації використано такі методи досліджень: системний підхід (визначення реального рівня збалансованості (адекватності)); наукової абстракції (при уточненні понять «конкурентоспроможність» і «конкурентостійкість»); аналізу і синтезу (для оцінки стану й тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств); SWOT-аналізу (щодо прийняття рішення про напрями розвитку підприємств); метод експертних оцінок (визначення конкурентостійкості, мотивів ставлення до змін, рівня ділової репутації, організаційного потенціалу); комплексний метод (визначення інтегральних показників рівня конкурентостійкості підприємств); метод групувань (виявлення залежності між розмірами землекористування, капіталозабезпеченістю, природними ресурсами, рівнем конкурентостійкості від результативних показників та рівня використання можливостей потенціалу); статистичний аналіз (для аналізу загальноекономічних показників); діалектичний та абстрактно-логічний (для узагальнення і формування висновків).

Інформаційною базою дослідження слугували: матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, звітність Головного управління статистики у Тернопільській області, наукові праці іноземних та вітчизняних дослідників, дані бухгалтерської та фінансової звітності сільськогосподарських підприємств Бережанського району Тернопільської області, результати проведених економічних і соціологічних досліджень, аналітичні розробки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні й розробці теоретичних, та практичних засад формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств.

Основними результатами дослідження, які характеризують новизну і виносяться на захист, є такі:

вперше:

– обґрунтовано наукові засади формування організаційно-економічного механізму забезпечення зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств, які базуються на органічній єдності понять «конкурентоспроможність», «конкурентостійкість» та «організаційно-економічний механізм»; методичних підходах щодо оцінки конкурентостійкості підприємств; сформованих організаційних моделях стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств як соціально-економічних систем з урахуванням їх життєвого циклу та типів поведінки в динамічному висококонкурентному середовищі, що забезпечить ефективне ринкове господарювання економічних суб'єктів (С. 6-7, 12-15);

удосконалено:

– науково-концептуальні засади формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості підприємств як системи, який базується на результатах діагностики та економічному розумінні в системі за основними блоками (12): стану і варіантів розвитку ринкового середовища, типів поведінки підприємств, потенціалу стратегічної зони господарювання (СЗГ); потенціалу суб'єктів пропозицій, орієнтаційних напрямів, стратегій бізнесу в СЗГ,

організаційно-економічного суб'єкта пропозицій з орієнтацією на особливості поведінки суб'єктів попиту СЗГ, соціально-економічної концепції влади, що сприятиме підвищенню рівня потенціалу інформаційного забезпечення обґрунтованості рішень, спрямованих на зростання конкурентостійкості підприємств (С.11);

– методичний підхід щодо зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств за системоутворюючими елементами в органічній єдності її складових: моделей конкурентостійкості, обґрунтованої системи передумов з урахуванням упереджувальної передбачуваності часового лагу зміни складових конкурентного середовища та точок флуктуації і біфуркації для формування функціональних підсистем організаційно-економічного механізму як системної цілісності при забезпеченні їх стратегічної стійкості в часово-просторовому вимірі, що створює передумови для підвищення конкурентоспроможності підприємств (С.14-15);

набули подальшого розвитку:

– методичні підходи до оцінки конкурентостійкості підприємств, які на відміну від інших враховують, окрім ресурсного, екологічного, соціального, економічного, маркетингового та управлінського потенціалів як критеріїв оцінки – організаційний потенціал в органічній єдності з цінностями, організаційною культурою, культурою організації, організаційною взаємодією, а також ділову репутацію, що сприятиме підвищенню рівня обґрунтованості рішень стратегічного розвитку підприємств і забезпечення високого рівня їх конкурентостійкості (С. 7);

– методичний підхід щодо формування портфеля стратегій як загального, так і функціонально-забезпечуючого спрямування, які в роботі систематизовано і виділено в групи за такими критеріями: типи розвитку інтелектуального потенціалу, типи генерального напрямку розвитку на більш тривалу перспективу стабільного, зростаючого та скорочуваного спрямування, інші типи розвитку складових забезпечення динамічного розвитку підприємств і напрями організаційних перетворень (С. 11-12);

– організаційно-економічні засади формування системи активізації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств та зростання їх конкурентостійкості шляхом моніторингового дослідження й аналітичного опрацювання отриманих результатів щодо визначення найбільш придатних сортів основних сільськогосподарських культур для умов Тернопільської області та обґрунтування їх ресурсного потенціалу для забезпечення використання потенційної можливості сорту за критеріями урожайності (С. 13-14);

– методичний інструментарій оцінки стійкого зростання, яка на відміну від інших включає окрім економічних складових – якість продукції та послуг, рівень цін та виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами, що підвищить обґрунтованість рішень при оцінці факторів забезпечення стійкого зростання розвитку сільськогосподарських підприємств (С.12-13);

– наукові положення щодо обґрунтування напрямів та організаційних моделей стратегічного зростання конкурентостійкості підприємств, які на відміну від інших наукових підходів охоплюють в системі методології: формування конкурентоспроможного потенціалу; розширену систему критеріїв оцінки

підприємств у контексті теми дослідження (критеріальну базу); доповнену класифікацію моделей організації як соціально-економічних систем та об'єктів дослідження при обґрунтуванні напрямів, цільових установок організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості підприємств (С. 14-15).

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці методологічних підходів щодо формування ефективної системи організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств та в обґрунтуванні методик оцінки його ефективності.

Пропозиції щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств прийнято до впровадження Департаментом агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 01-305 / 1 від 23. 03. 2017 р.). Розроблену концепцію динамічного розвитку підприємств та сформовані конкурентні переваги на ринку продукції сільського господарства прийнято до впровадження в ПОП «Урманське» Бережанського району Тернопільської області (довідка № 34 від 22. 03. 2017 р.). Одержані автором результати наукового дослідження використовуються в навчальному процесі Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут» при розробленні робочих програм та викладанні дисциплін «Стратегія підприємства» та «Конкурентоспроможність підприємства» (довідка № 82 від 16. 03. 2017 р.). Удосконалену модель конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств та розроблені рекомендації щодо формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств прийнято до впровадження Управлінням агропромислового розвитку Козівської райдержадміністрації Тернопільської області (довідка № 75/01-07 від 22. 03. 2017 р.). Пропозицій щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств прийнято до впровадження Управлінням агропромислового розвитку Бережанської райдержадміністрації Тернопільської області (довідка № 100 від 05. 04. 2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею автора, в якій викладено результати дослідження щодо формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом власного внеску здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні результати досліджень доповідались та обговорювались на: міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми розвитку вищої школи та економіки в XXI столітті» (м. Рівне, 2013 р.); III міжнародній науковій конференції «Problems and prospects of territories' socio-economic development» (м. Опольє, Республіка Польща, 2014 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Modern transformation of economics and management in the era of globalization» (м. Клайпеда, Республіка Литва, 2014 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання енергетики та біотехнологій» (м. Бережани, 2016 р.); міжнародній науково-практичній конференції

«Логістичний менеджмент: проблеми та перспективи» (м. Умань, 2016 р.); міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти» (м. Кам'янець-Подільський, 2016 р.); II міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання енергетики та біотехнологій» (м. Бережани, 2017 р.).

Публікації. За науковою проблематикою опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 4,3 друк. арк., у тому числі: 5 статей у наукових фахових виданнях України, обсягом 2,5 друк. арк.; 2 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, обсягом 1 друк. арк.; 6 тез наукових доповідей, обсягом 0,8 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 220 найменувань і додатків. Основний зміст дисертаційної роботи викладено на 188 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 51 таблицю, 28 рисунків і 11 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми в контексті обраного напрямку дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими планами, темами, визначено мету та задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, їх апробацію.

У першому розділі **«Теоретичні засади організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості підприємств»** узагальнено та поглиблено теоретичну сутність економічних понять «конкурентоспроможність», «конкурентостійкість» та «організаційно-економічний механізм»; визначено особливості формування і функціонування організаційно-економічного механізму конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств; обґрунтовано методичні підходи щодо дослідження організаційно-економічного механізму конкурентостійкості підприємств.

Уточнення і розвиток понятійного апарату в дисертації здійснено в контексті конкурентостійкості підприємств як економічної категорії через розкриття понять «конкуренція», «стійкість», «конкурентоздатність», «конкурентоспроможність», «конкурентостійкість» з використанням ресурсного, компаративного та системного підходів.

Проаналізувавши наукові підходи щодо розкриття сутності понять «конкурентоздатність», «конкурентоспроможність» та «конкурентостійкість», нами зроблено висновок, що названі поняття не є однозначними, хоча деякі науковці їх ототожнюють. У дисертації поняття «конкурентоздатність» не зводиться лише до внутрішніх факторів, які дадуть змогу завоювати ринок (як стверджують окремі автори), а розширює їх через сформований потенціал соціально-економічних систем, адекватний місії та обраним стратегіям, які можуть забезпечити високий конкурентний статус організаційних формувань, їх стійкість та динамізм розвитку. Стосовно «конкурентоспроможності», то вона розглядається як здатність підприємства реалізовувати з найвищою результативністю сформований потенціал при взаємодії із суб'єктами зовнішнього конкурентного середовища, спрямованого

на досягнення головної мети. В основі такого підходу лежить конкурентоспроможність продукції. Поняття «конкурентостійкість», на нашу думку, відображає системну готовність і здатність підприємств, у тому числі й сільськогосподарських, реалізувати сформований потенціал конкурентоздатності та конкурентоспроможності в просторовому та часовому вимірі й утримувати свою ринкову нішу в довгостроковому періоді господарювання, забезпечуючи цим ефективне функціонування економічних суб'єктів.

У роботі розкриття організаційно-економічного механізму здійснюється через сутність понять «механізм», «економічний механізм», «організаційний механізм» та «організаційно-економічний механізм». При цьому «організаційно-економічний механізм конкурентостійкості» в авторській інтерпретації розглядається як системна цілісність, що охоплює підсистеми: забезпечуючого, функціонального та цільового спрямування; методи, важелі, інструменти; організаційно-економічні процеси, які в своїй сукупності спрямовані на досягнення стратегічних цілей підприємств. Доведено, що організаційно-економічний механізм зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств в їх стратегічному розвитку формується шляхом раціонального поєднання механізмів державного, ринкового та внутрішньосистемного регулювання з урахуванням особливостей аграрного виробництва, місією якого є забезпечення продовольчої безпеки держави. Враховуючи, що внаслідок специфіки сільського господарства ритмічна стійкість у розвитку сільськогосподарських підприємств має, як правило, циклічний характер, то забезпечення їх конкурентостійкості та ефективного господарювання досягається на засадах агропромислового комбінування в системі «виробництво-зберігання-переробка-реалізація кінцевого продукту».

Сутнісна характеристика понятійного апарату і цільова спрямованість розглядається як вихідні умови обґрунтування методичних підходів до дослідження організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств, що враховує потенціал внутрішньосистемної конкурентостійкості, потенційну здатність і спроможність у процесі виробничо-господарської діяльності забезпечувати високий рівень конкурентостійкості у зовнішньому ринковому середовищі.

Такий підхід у дисертації покладено в основу обґрунтування інтегрального показника конкурентостійкості підприємства як соціально-економічної виробничо-господарської системи (формула (1)):

$$ІПКС = \frac{\sum_{i=1}^8 K_i}{8}, \quad (1)$$

де *ІПКС* – інтегральний показник конкурентостійкості підприємства;

$K_1 \dots K_8$ – коефіцієнти рівнів конкурентостійкості потенціалу: ресурсного, економічного, соціального, екологічного, маркетингового, управлінського, організаційного та ділової репутації.

У дисертаційній роботі також запропоновані методики оцінки складових конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств, а саме: ресурсного, економічного, соціального, екологічного, управлінського, організаційного потенціалу та ділової репутації.

На потенціал конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств значною мірою впливає низка факторів, які проявляють синергетичний ефект, діючи не ізольовано або поодинокі, а як система (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл факторів конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств за ступенем взаємозалежності

Фактори	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Екологічні	-	В	В	В	С	В	С	В
2. Соціальні	В	-	В	С	В	В	Н	В
3. Організаційні	В	В	-	С	С	С	С	С
4. Ресурсні	В	С	С	-	С	В	Н	Н
5. Економічні	С	В	С	С	-	В	В	С
6. Управлінські	В	В	С	В	В	-	В	В
7. Маркетингові	С	Н	С	Н	В	В	-	Н
8. Ділова репутація	В	В	С	Н	С	В	Н	-

Примітка: Н – незалежні; С – слабо залежні; В – взаємозалежні.

У системі факторів акцент зроблено на фактори – потенційні можливості та фактори дії – здатності керованого центру реалізовувати внутрішньосистемні потенційні можливості забезпечення конкурентоспроможності в процесі управління конкурентостійкістю сільськогосподарських підприємств в обраних стратегічних зонах господарювання і сегментах ринку.

За результати дослідження нами зроблено такі висновки: фактори загального та внутрішнього середовища слабо залежні або незалежні; фактори внутрішнього середовища взаємозалежні. Дані ознаки класифікації факторів дозволять визначити, як зміна одного чинника впливає на зміну інших і в кінцевому результаті вплине на конкурентостійкість функціонування сільськогосподарських підприємств.

У другому розділі «Оцінка організаційно-економічного механізму конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств» розглянуто стан і тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств у висококонкурентному середовищі; проведено аналіз конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств; здійснено оцінку організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств.

Для оцінки існуючого потенціалу (технічного, технологічного, біологічного, управлінського, кадрового, організаційного, екологічного, соціального, економічного) та рівня розвитку сільськогосподарських підприємств Тернопільської області проведено емпіричні дослідження як у цілому по регіону, так і безпосередньо в господарюючих суб'єктах. У сільськогосподарських підприємствах досліджуваної області виявлено різний рівень ефективності господарювання, варіація рентабельності якого коливається від 17,2 у Гусятинському до 78,9 % у Буцацькому районі, в тому числі по продукції рослинництва: від 17,8 у Гусятинському до 103,1 % у Буцацькому районі; по продукції тваринництва від (-18,8 %) у Шумському до 45 % у Тернопільському районі. Відповідно ці райони мають і різні фінансові можливості щодо ведення виробничо-господарської діяльності.

У процесі дисертаційного дослідження встановлено залежність між розмірами

землекористування, капіталозабезпеченістю, трудовими ресурсами та результативними показниками господарювання сільськогосподарських підприємств.

Для визначення конкурентного статусу сільськогосподарських підприємств у роботі використано багатофакторні регресійно-кореляційні моделі (формули (2) і (3)).

$$Y_1 = -38,24 + 1,26x_1 + 0,001x_2 + 0,001x_3 - 0,01x_4 - 0,04x_5, \quad (2)$$

$$Y_2 = -2029,58 + 54,09x_1 + 1,18x_2 + 0,09x_3 + 0,001x_4 + 0,30x_5, \quad (3)$$

де Y_1 – рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності, %; Y_2 – чистий дохід (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн; x_1 – урожайність зернових та зернобобових, ц/га; x_2 – приріст ВРХ, г; x_3 – середній удій молока від однієї корови, кг; x_4 – повна собівартість на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн; x_5 – припадає на 1 працівника сільськогосподарських угідь, тис. га.

Коефіцієнт кореляції становив для першої моделі 0,91, другої – 0,97. Коефіцієнт детермінації – відповідно 0,83 і 0,94.

На основі даних моделей нами визначено рівень використання потенційних можливостей сільськогосподарських підприємств Тернопільської області (табл.2).

Таблиця 2

Рівень використання потенційних можливостей у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, 2015 р.

Групи сільськогосподарських підприємств за рівнем використання їхніх потенційних можливостей за рівнем рентабельності сільськогосподарської діяльності, коефіцієнт	Кількість районів в групі	Рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності, %			Чистий дохід (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.		
		у середньому по групі господарств					
		Рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності, % (фактично за даними звітності)	Рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності, % (розрахункова згідно з розробленими нами моделями)	Рівень використання потенційних можливостей, коефіцієнт.	Чистий дохід (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн (фактично за даними звітності)	Чистий дохід (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн (розрахунково згідно з розробленими нами моделями)	Рівень використання потенційних можливостей, коефіцієнт
I. до 0,70	5	11,68	24,38	0,43	905,52	1115,66	0,93
II. 0,71 – 0,99	3	14,33	17,31	0,81	1366,91	1432,57	0,93
III. Понад 1	9	30,91	22,86	1,41	1262,17	1123,55	1,12
У середньому	17	22,33	22,33	1,02	1175,75	1175,76	1,03

Примітка: Розрахунки проведено автором на основі розроблених моделей кореляційної залежності рівня рентабельності сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських угідь, % від факторів впливу.

При цьому встановлено, що в 1 та 2 групах господарств потенційні їх можливості нижче одиниці, відповідно у 3 групі сільськогосподарських підприємств система менеджменту спроможна працювати в умовах ринкового середовища, де рівень конкурентоздатності має коефіцієнт вище одиниці, зокрема за рівнем

рентабельності $-1,41$, а по чистому доходу (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь $- 1,12$. Оцінку конкурентоспроможності продукції сільського господарства, виробленої господарюючими суб'єктами Бережанського району, нами здійснено із залученням конкурентної карти ринку за часткою ринку та темпами приросту ринкової частки.

Як свідчать проведені в дисертації дослідження, в цілому по ринку продукції сільського господарства лідерами є такі підприємства, як ТзОВ «Бережани Агро», ПОП «Урманське» та СГТзОВ «Вербів». Їхні ринкові частки становлять відповідно: 41,9%; 15,05%; 18% та темпом приросту: 8,69%; 0,7%; (-2,68%). До сільськогосподарських підприємств із міцною конкурентною позицією належать: ТзОВ «Крона»; ПАП «Авангард» та ФГ «Фльонц» з ринковими частками відповідно: 6,99%; 5,33%; 9,64% та темпами приросту: 0,71%; (-0,05%); (-1,82%). Аутсайдерами ринку, за нашими даними, є такі господарства Бережанського району, як ТзОВ «Жива земля Потутори» та ПП «АУСА Бережани» з ринковими частками, що становлять: 0,92 і 0,32% та темпами приросту: (-0,37%) і (-2,25%).

На основі показників управлінського, соціального, ресурсного, маркетингового, екологічного, організаційного, економічного потенціалів та рівня ділової репутації нами досліджено рівень конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств, який варіює від 0,52 у ПАП «Велес» до 0,84 у ТзОВ «Бережани Агро» (рис. 1.)

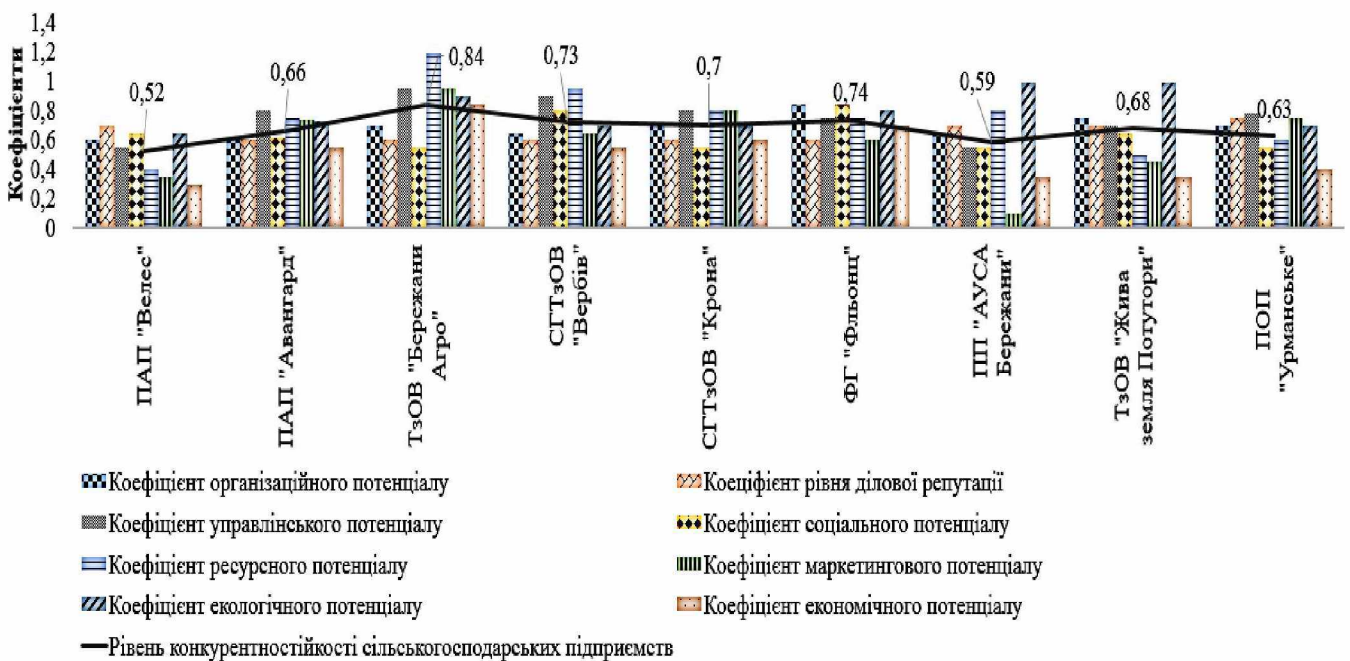

Рис. 1. Рівень конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств Бережанського району

У дисертації встановлено взаємозв'язок інтегрального показника конкурентостійкості та результативних показників господарювання в сільськогосподарських підприємствах Бережанського району, в яких із збільшенням коефіцієнта конкурентостійкості від першої до третьої групи господарств чистий дохід (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь зростає в 3,7 рази, а прибуток з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь – у 12,5 рази.

Нами виявлено обернений зв'язок між рівнем організаційного потенціалу та результативними показниками, що пов'язано з переважанням у третій групі сільськогосподарських підприємств дотримання споживчих цінностей виробленої продукції, які, в свою чергу, залежать від задоволення потреб і очікувань споживачів, у першу чергу, населення регіону, щодо високоякісних та екологічно чистих продуктів рослинницького походження. Проте виробництво екологічно чистої органічної продукції призводить до зниження урожайності вирощуваних культур у сільськогосподарських підприємствах. Іншою причиною є незначна різниця в цінах між виробництвом рослинницької продукції за традиційними технологіями та екологічно чистої органічної продукції. Остання, як відомо, потребує для вирощування значно більших витрат з розрахунку на одиницю продукції, які не завжди окуповуються при її реалізації. Відповідно, в даних сільськогосподарських підприємствах отримувані грошові доходи від органічного аграрного виробництва будуть нижчими.

У третьому розділі «**Удосконалення організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств**» розроблено наукові підходи щодо формування організаційно-економічного механізму та методичний інструментарій зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств; обґрунтовано організаційно-економічні засади формування системи активізації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств та зростання їх конкурентостійкості; здійснено моделювання організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств.

Одним із головних завдань прибуткового господарювання сільськогосподарських підприємств є забезпечення їх конкурентостійкості на ринку агропродовольчої продукції в довгостроковому періоді. В результаті проведених теоретичних і емпіричних досліджень нами як позицію наукової новизни в роботі обґрунтовано наукові підходи щодо формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств. В їх основу покладено: концептуальні засади щодо формування організаційно-економічних механізмів зростання соціально-економічних систем та їх конкурентної стійкості; принципи, які виділено та систематизовано в контексті теми дослідження; типи та види зростання; матриці: SWOT-аналізу, McKinsey, альтернатив результативності; типи реакції і поведінки підприємств; типи і види конкурентної стійкості; типи і види зростання та ін. Головною концептуальною ідеєю зростання конкурентної стійкості сільськогосподарських підприємств є цільова спрямованість їхньої діяльності зорієнтованої на задоволення потреб згідно із запропонованим у дисертації переліком.

В розрізі виділених нами основних блоків (12) обґрунтовані складові, які поглиблено розкривають зміст і виступають як критерії оцінки вибору напрямів дій, спрямованих на зростання конкурентостійкості підприємств.

Обґрунтовано методичний підхід щодо формування портфеля стратегій як загального, так і функціонально-забезпечуючого спрямування, які систематизовано і виділено в групи за такими критеріями: типи розвитку інтелектуального потенціалу, типи генерального напрямку розвитку на більш тривалу перспективу стабільного,

зростаючого та скорочуваного спрямування, інші типи розвитку складових забезпечення динамічного розвитку підприємств і напрями організаційних перетворень. Механізм зростання розвитку сільськогосподарських підприємств не є однозначним і стабільно сформованим та визначається станом розвитку конкурентного середовища; цільовою спрямованістю діяльністю підприємств, загальними стратегіями розвитку; функціонально-забезпечуючими стратегіями, змістовним наповненням організаційно-економічного механізму. У зв'язку з цим в дисертаційній роботі сформовано стратегії зростання за напрямками розвитку сільськогосподарських підприємств та їх цільовою спрямованістю (табл. 3).

Таблиця 3

Стратегії зростання за напрямками розвитку сільськогосподарських підприємств та їх цільовою спрямованістю

Напрями розвитку підприємств	Цільова спрямованість розвитку підприємств	Загальна стратегія розвитку підприємства	Стратегії зростання
Простого відтворення	Збереження статус-кво підприємства в його сформованих параметрах розвитку відповідно до конкурентних позицій	Стратегія збереження статус-кво в стратегічних зонах господарювання. Проектування на перспективу стратегій забезпечення розширеного відтворення	Стратегія збереження позицій в обраних сегментах ринку та в стратегічних зонах господарювання. Стратегія зростання структурно-виробничих перетворень як проект
Розширеного відтворення	Забезпечення розвитку підприємства за рахунок: розширення географічних сегментів ринку; цінкових уступок	Стратегія розвитку підприємства на основі системного підходу до формування і реалізації потенційних можливостей забезпечення його конкурентоспроможності в існуючих і розширених стратегічних зонах господарювання	Стратегія зростання якості продукції Стратегія зростання темпів зниження собівартості продукції Стратегія зростання темпів цінкових уступок
Стратегічно-конкурентоспроможного розвитку	Забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємства на основі збереження його статус-кво та лідерських позицій у відповідних СЗГ з обраними типами їх поведінки	Стратегія загального цільового конкурентоспроможного розвитку підприємства за типами їх поведінки в обраних СЗГ	Стратегія диверсифікаційного зростання. Стратегія інтеграційного зростання. Стратегія зростання конкурентної активності на основі сформованої і реалізованої стратегічної потенційної можливості

Подальшого розвитку в роботі набув методичний інструментарій оцінки стійкого зростання сільськогосподарського підприємства, рівень якого пропонується нами оцінювати з поправочним коефіцієнтом в залежності від того, на якій стадії розвитку знаходиться досліджуване підприємство. Так, при входженні на ринок, необхідно застосовувати коефіцієнт цінкових уступок, при збереженні статус-кво та збереженні лідерських позицій, основними критеріями оцінки будуть якість

продукції, якість послуг, доступність ціни та рівень виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами. При такому методичному підході будуть враховані інтереси як зовнішнього, так і внутрішнього середовища.

Таблиця 4

Прогноз конкурентних змін (конкурентна карта) ринку продукції сільського господарства по групі досліджуваних господарств Бережанського району Тернопільської області на перспективу

Частка ринку(ЧР), % Темпи приросту ринкової частки (Т), %	Лідери ринку (частка ринку понад 10%)	Підприємства із сильною конкурентною позицією (частка ринку від 5% до 10%)	Підприємства із сильною конкурентною позицією (частка ринку від 1% до 5%)	Аутсайдери ринку (частка ринку менше 1%)
Підприємства із конкурентною позицією, що швидко покращується (Т понад 5%)	ТзОВ «Бережани Агро» Ч=41,9%, Т=8,69%			
Підприємства із конкурентною позицією, що покращується (Т від 1% до 5%)	ПОП «Урманське» Ч=15,05%, Т=1,01%	ТзОВ «Крона» Ч=6,99%, Т=1,05%; ПАП «Авангард» Ч=5,33%, Т=(1,00)%		ТзОВ «Жива земля Потутори» Ч=0,92%, Т=(1,00)%
Підприємства із конкурентною позицією, погіршується (Т від 1 до (-1)%)	СГТзОВ «Вербів» Ч=18%, Т=(-0,5)%	ФГ «Фльонц» Ч=9,64%, Т=(-0,5)%		
Підприємства із конкурентною позицією, що швидко погіршується (Т менше 1 %)			ПАП «Велес» Ч=1,85%, Т=(-2,0)%	ПП «АУСА Бережани» Ч=0,32%, Т=(-2,01)%

Примітка. Розраховано автором за даними досліджуваних господарств

Як позицію наукової новизни в роботі обґрунтовано організаційно-економічні засади формування системи активізації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств і зростання їх конкурентостійкості як базової основи ефективного ринкового господарювання. З цією метою на основі моніторингового дослідження та аналітичного опрацювання отриманих результатів, визначено найбільш придатні сорти основних сільськогосподарських культур з урахуванням агрокліматичних умов Тернопільської області, обґрунтовано ресурсний потенціал (мінеральних та органічних добрив) для забезпечення використання потенціальної можливості сорту за критеріями урожайності. Для обґрунтування рішень щодо стратегічного розвитку підприємств використано

результати дослідження із залученням матриці SWOT-аналізу, на основі якої виявлено сильні сторони та можливості, слабкі сторони та загрози, які покладено в основу обґрунтування рішень щодо формування конкурентних переваг підприємств (табл. 4).

При формуванні ефективної системи організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості підприємств на перспективу нами обґрунтовано науковий підхід щодо вибору моделей конкурентостійкості підприємств, адекватних напрямкам розвитку підприємницьких структур та їх цільової спрямованості. В його основі сформованість необхідних умов, які охоплюють 7 позицій, серед яких пріоритет надається конкурентоспроможності як головному системоутворюючому критерію формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості підприємницьких структур у часовому і просторовому вимірах.

При обґрунтуванні часового і просторового лагу конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств слід враховувати місце досліджуваного виробничого суб'єкта діяльності в конкурентному середовищі в обраних стратегічних зонах господарювання та сегментах ринку, а також їх ділову репутацію (імідж).

Запропонована в дисертації розширена критеріальна база, яка охоплює параметри стратегічного розвитку ринків, показники результативності, ефективності, потенційної здатності суб'єктів ринку до конкурентного розвитку, конкурентні переваги, типи поведінки організації, організаційну культуру, організаційну взаємодію, ціннісні орієнтації та ін. спрямована на підвищення рівня обґрунтованості рішень щодо забезпечення конкурентоспроможності підприємств та їх конкурентостійкості. Основну увагу при цьому приділено зміцненню потенційних можливостей підприємств стратегічного спрямування, розвитку організаційно-управлінських компетенцій, інтелектуальної складової та потенціалу комунікаційних взаємодій у контексті зростання потенціалу забезпечення конкурентостійкості підприємств.

Важливими позиціями в системі забезпечення конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств є обґрунтування точок флуктуації, біфуркації та лагу конкурентостійкості господарюючих суб'єктів з урахуванням стадії життєвого циклу організації, стадії просування товару на відповідному сегменті ринку при входженні до нової стратегічної зони господарювання. Для формування точок флуктуації і біфуркації нами обґрунтовано розширену систему критеріїв за 17-ма основними їх видами: ціннісними орієнтаціями, типами поведінки суб'єктів господарювання, життєвими циклами організації, часовими та просторовими параметрами та ін.

Змістовне наповнення розроблених моделей для кожного суб'єкта господарювання рекомендується здійснювати за такими критеріями оцінки: цільова спрямованість розвитку підприємства; цільова спрямованість розробленої моделі конкурентостійкості підприємства; спосіб розвитку; напрями розвитку, тип поведінки; реакція підприємства; часовий лаг проведення змін; потенціал конкурентоспроможності та конкурентостійкості при використанні даної моделі; стан конкурентного середовища; етап життєвого циклу організації; можливі ризики; можлива поява кризи (за видами); управлінські компетенції; організаційний

механізм; економічний механізм; активізаційний механізм; система контролю; система відповідальності; характер комунікаційних зв'язків; організаційна взаємодія; інформаційна база; корпоративна складова та ін.

Для обґрунтування напрямів стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств та зростання їх конкурентостійкості пропонується оцінку організаційних моделей здійснювати з орієнтацією на: 1) економічну концепцію влади; 2) соціально-економічну концепцію влади; 3) кооперативно-інтеграційний розвиток та економічне зростання (рис. 2).

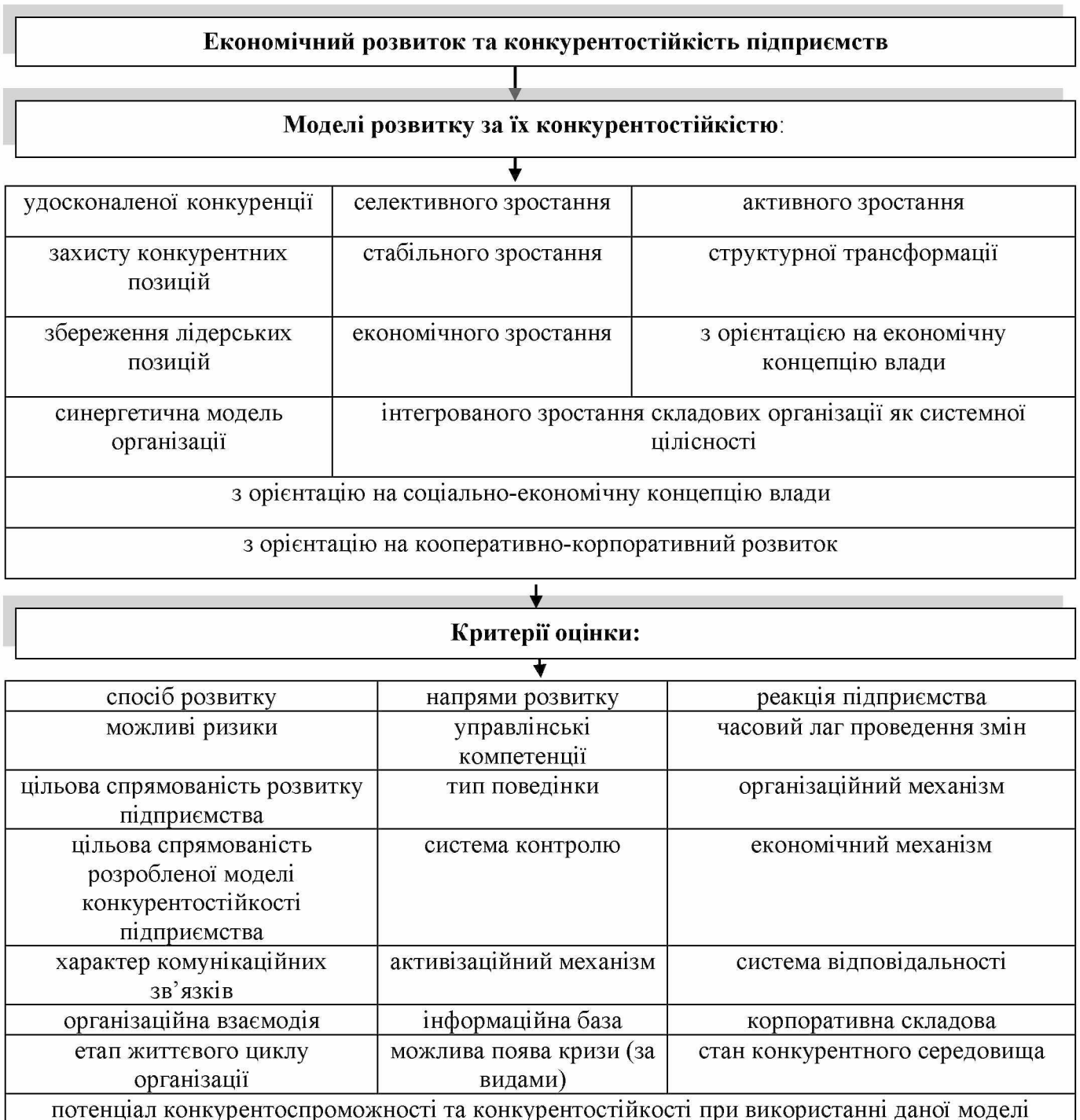

Рис. 2. Обґрунтування організаційних моделей розвитку та конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств

У методологічному аспекті в дисертаційній роботі акцент зроблено на кооперативно-інтеграційний розвиток в органічній єдності з функціонально забезпечуючими підсистемами при доведенні продукту до суб'єкта попиту, оскільки останній є головним в процесі взаємодії із споживачем і регулятором цінового фактора як основного у реалізації товару та його впливу на конкурентну стійкість сільськогосподарських підприємств.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі узагальнені теоретичні положення та запропоновані наукові підходи щодо формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств. За результатами проведеного дослідження у дисертації зроблено наступні висновки та пропозиції.

1. На основі узагальнення наукових підходів щодо розкриття сутності основних економічних категорій згідно з темою дослідження і зокрема «конкурентоспроможність», «конкурентостійкість» та «організаційно-економічний механізм» виявлено неоднозначність їх трактування в економічній літературі, що не сприяє чіткому визначенню цільової спрямованості механізмів забезпечення конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств у їх стратегічному розвитку. В нашому дослідженні сутності названих понять, на відміну від існуючих трактувань, більш повно розкривається їх зміст та цільова спрямованість, які покладено в основу обґрунтування концептуальних засад формування ефективного організаційно-економічного механізму забезпечення зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств в їх стратегічному розвитку з урахуванням життєвого циклу та обраних організаційних моделей суб'єктів, що сприятиме їх ефективному ринковому господарюванню.

2. В роботі обґрунтовано методичні підходи щодо дослідження конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств з метою виявлення основних напрямів забезпечення їх конкурентних переваг та прибуткового господарювання. Зокрема, запропоновано системний підхід щодо формування факторів як складових забезпечення конкурентостійкості підприємств на життєвих циклах їхнього розвитку, які адаптовані до їх специфіки та цільових установок. Це сприятиме підвищенню рівня обґрунтованості рішень у процесі їх використання на всіх стадіях логістичного ланцюга життєвого циклу організації та результативності діяльності. Здійснено обґрунтування інтегрального показника конкурентостійкості підприємства як соціально-економічної виробничо-господарської системи. На основі проведених емпіричних досліджень підтверджена необхідність включення до системи критеріїв оцінки організаційної складової та ділової репутації, що підвищить рівень обґрунтованості рішень щодо виявлення основних напрямів забезпечення їх конкурентних переваг і прибуткового господарювання.

3. Оцінено сучасний стан та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств. Виявлено різні рівні рентабельності сільськогосподарських підприємств Тернопільської області, показники яких коливаються від 17,2 у Гусятинському до 78,9 % у Буцацькому районі, в тому числі по продукції

рослиництва: від 17,8 у Гусятинському до 103,1 % у Буцацькому районі; по продукції тваринництва від (-18,8 %) у Шумському до 45 % у Тернопільському районі. Відповідно дані райони мають різні фінансові можливості. У процесі дослідження встановлено залежність між розмірами землекористування, капіталозабезпеченістю, трудовими ресурсами та результативними показниками. На основі багатофакторних кореляційно-регресійних моделей у сільськогосподарських підприємствах встановлено різний рівень використання потенційних можливостей сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону. Встановлено, що лише в тих сільськогосподарських підприємствах, де коефіцієнт конкурентоздатності має значення вище одиниці, зокрема за рівнем рентабельності $-1,41$, а по чистому доходу (виручці від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь $-1,12$, система менеджменту відповідає умовам ринкового господарювання.

4. На основі показників управлінського, соціального, ресурсного, маркетингового, екологічного, організаційного, економічного потенціалів та рівня ділової репутації в дисертації досліджено рівень конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств, який коливається від $0,52$ в ПАП «Велес» до $0,84$ у ТзОВ «Бережани Агро». Встановлено взаємозв'язок інтегрованого показника конкурентостійкості та результативних показників господарювання в сільськогосподарських підприємствах Бережанського району, де із збільшенням рівня інтегрального коефіцієнта конкурентостійкості в господарствах I - III груп зростає чистий дохід (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь у $3,7$ рази, а прибуток на 100 га сільськогосподарських угідь – у $12,5$ рази.

5. Обґрунтовано наукові засади формування організаційно-економічного механізму забезпечення зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств, які базуються на органічній єдності понять «конкурентоспроможність», «конкурентостійкість» та «організаційно-економічний механізм»; методичних підходах щодо оцінки конкурентостійкості підприємств; сформованих організаційних моделях стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств як соціально-економічних систем з урахуванням їх життєвого циклу та типів поведінки в динамічному висококонкурентному середовищі, що забезпечить ефективне господарювання економічних суб'єктів у мінливому ринковому середовищі. Головною концептуальною ідеєю зростання конкурентної стійкості сільськогосподарських підприємств є цільова спрямованість їх виробничо-господарської діяльності, зорієнтованої на задоволення потреб у системі «виробник – споживач – суспільство».

6. Запропоновано організаційно-економічні засади формування системи активізації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств і зростання їх конкурентостійкості як базової основи ефективного ринкового господарювання. З цією метою з використанням системного підходу сформовано методичний інструментарій, покладений в основу обґрунтування організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств, який охоплює: раціональне сортооновлення з урахуванням агрокліматичного району, біологічні можливості сорту та їх структуру, ресурсне забезпечення, врахування сильних сторін та можливостей, слабких сторін та загроз, прогноз (конкурентну карту) як базову основу ефективного ринкового господарювання. Результатом

здійсненого в роботі моніторингового дослідження та аналітичного опрацювання отриманих даних є визначення найбільш придатних сортів основних сільськогосподарських культур вирощуваних в умовах Тернопільської області та обґрунтування рівнів ресурсного потенціалу (обсягів мінеральних та органічних добрив) для забезпечення потенційної урожайності певного сорту. Для обґрунтованості рішень стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств використано матриці SWOT-аналізу, що дало змогу виявити сильні сторони та можливості господарюючих суб'єктів щодо формування їх конкурентних переваг.

7. Для формування ефективного організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств на перспективу в дисертації обґрунтовано науковий підхід щодо вибору моделей їх конкурентостійкості, адекватних напрямам розвитку підприємницьких структур та їх цільової спрямованості, які охоплюють 7 позицій, серед яких пріоритет надається конкурентоспроможності. При обґрунтуванні часового і просторового лагу конкурентостійкості агровиробників необхідно враховувати місце досліджуваного виробничого суб'єкта діяльності в конкурентному середовищі в обраних стратегічних зонах господарювання та сегментах ринку, а також його ділову репутацію. Підвищенню рівня обґрунтованості рішень щодо забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємств та їх конкурентостійкості сприятиме й обґрунтування точок флуктуації, біфуркації та лагу конкурентостійкості господарюючих суб'єктів з урахуванням стадії життєвого циклу організації, стадії просування товару на відповідному сегменті ринку при входженні до нової стратегічної зони господарювання. Для формування точок флуктуації і біфуркації обґрунтовано розширену систему критеріїв за 17-ма основними їх видами: ціннісними орієнтаціями, типами поведінки суб'єктів господарювання, життєвими циклами організації, часовими та просторовими параметрами та ін.

8. У роботі здійснено моделювання організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств для забезпечення ефективності ведення ними аграрного виробництва та досягнення максимальної прибутковості у стратегічному періоді. Змістовне наповнення розроблених моделей для кожного суб'єкта господарювання рекомендується здійснювати за запропонованими нами критеріями оцінки. Для обґрунтування напрямів стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств та зростання їх конкурентостійкості рекомендується здійснювати оцінку організаційних моделей з орієнтацією на 1) економічну концепцію влади; 2) соціально-економічну концепцію влади; 3) кооперативно-інтеграційний розвиток та економічне зростання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Судомир М. Р. Організаційний потенціал стратегічного розвитку підприємств // Вісник НТУ. «ХП» серії «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності». 2013. № 53 (1026). С. 154–159.
2. Судомир М. Р. Організаційний розвиток підприємств: теоретико-методологічні аспекти // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 4. С. 267–269.
3. Судомир М. Р. Організаційно-економічний механізм стійкості функціонування сільськогосподарських підприємств // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 14. Ч. 4. С. 91–94.
4. Судомир М. Р. Управління розвитком підприємства // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2015. № 1 (29). С. 101–105.
5. Судомир М. Р. Організаційно-економічний механізм зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2016. № 3 (32). С. 131–138.

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних

6. Єрмаков О. Ю., Судомир М. Р. Методика оцінки сільськогосподарських підприємств // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2015. № 231. С. 25–33. *(Здобувачем розроблено та запропоновано методичні підходи щодо оцінки конкурентоспроможності підприємства).*
7. Судомир М. Р. Конкурентостійкість як економічна категорія // Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2016. № 2. С. 210–215.

Тези наукових доповідей:

8. Судомир М. Р. Управління організаційним розвитком соціально-економічних систем // Проблеми розвитку вищої школи та економіки в ХХІ столітті: міжнародна науково-практична конференція, м. Рівне, 3–4 жовтня 2013 року: тези доповіді. Рівне, 2013. С. 438–440.
9. Судомир М. Р. Принципи забезпечення системи економічної безпеки сільськогосподарських підприємств // Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development: Collections of Materials of the 3-rd International Scientific Conference, с. Opole, April 29 – May 3, 2014 year: abstract. Opole, Poland. P. 116–119.
10. Судомир М. Р. Генезис поняття «конкуренція» // Modern transformation of economics and management in the era of globalization: International scientific conference, с. Klaipeda, January 29, 2016 year: abstract. Klaipeda, Lithuania, 2016. P. 137–141.

11. Судомир М. Р. Стратегічний менеджмент в забезпеченні конкурентостійкості соціально-економічних систем // Актуальні питання енергетики та біотехнологій, м. Бережани, 26 травня 2016 року: тези доповіді. Бережани, 2016. С. 50–51.

12. Судомир М. Р. Формування логістичних систем у сільському господарстві // Логістичний менеджмент: проблеми та перспективи, м. Умань, 17 листопада 2016 року: тези доповіді. Умань, 2016. С. 117–119.

13. Судомир М. Р. Податкова система в активізації діяльності сільськогосподарських підприємств та забезпечення їх стійкості в розвитку // Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти, м. Кам'янець-Подільський, 10 листопада 2016 року: тези доповіді. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 299–301.

14. Судомир М. Р. Ефективність виробничо-господарської діяльності конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств в їх розвитку // Актуальні питання енергетики та біотехнологій: II Міжнародна науково-практична конференція, м. Бережани, 18-19 травня 2017 року: тези доповіді. Бережани, 2017. С. 92–94.

АНОТАЦІЯ

Судомир М. Р. Організаційно-економічний механізм зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» – Таврійський державний агротехнологічний університет, Мелітополь, 2017.

На основі поглибленого вивчення наукових і літературних джерел з проблем досліджуваної теми та узагальнення теоретичних положень уточнено поняття «конкурентоспроможність», «конкурентостійкість» та «організаційно-економічний механізм», які покладено в основу обґрунтування концептуальних засад формування ефективного організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентостійкості підприємств з урахуванням їх життєвого циклу та обраних моделей організації. Удосконалено методичні підходи оцінки організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості підприємств. Запропоновано методики оцінки складових конкурентостійкості підприємств, а саме: ресурсного, економічного, соціального, екологічного, управлінського, організаційного потенціалу та ділової репутації.

Оцінено сучасний стан та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств, проведено діагностику організаційно-економічного механізму їх конкурентостійкості на основі обґрунтованої нами технології дослідження для виявлення сильних сторін, можливостей, слабких сторін та загроз.

Запропоновано наукові засади організаційно-економічного механізму та обґрунтовані концептуальні підходи щодо розробки комплексу передумов для формування ефективного організаційно-економічного механізму зростання конкурентостійкості підприємств, а також методику оцінки конкурентостійкості

підприємств для підвищення рівня обґрунтованості управлінських рішень при виборі часового і просторового лагу підприємств в їх розвитку.

Ключові слова: конкуренція, стійкість, конкурентостійкість, механізм, організація, стратегія, система, інтегральний показник, сільськогосподарські підприємства, зростання, економіка.

АННОТАЦІЯ

Судомир М. Р. Организационно-экономический механизм роста конкурентоустойчивости сельскохозяйственных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 «Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности)» – Таврический государственный агротехнологический университет, Мелитополь, 2017.

На основе углубленного изучения научных и литературных источников по теме исследования и обобщения теоретических положений уточнены понятия «конкурентоспособность», «конкурентоустойчивость» и «организационно-экономический механизм», которые определяют концептуальные основы формирования эффективного организационно-экономического механизма обеспечения конкурентоспособности предприятия в их развитии с учетом жизненного цикла и избранных моделей организации.

Установлено, что организационно-экономический механизм роста конкурентоспособности предприятия должен формироваться в системе рационального сочетания механизмов государственного регулирования, механизмов рыночного и внутрисистемного регулирования. В связи с этим «организационно-экономический механизм конкурентоустойчивости» должен рассматриваться как системная целостность, которая охватывает подсистемы: обеспечивающего, функционального и целевого направления; методы, рычаги, инструменты; организационно-экономические процессы, которые в своей совокупности направлены на достижение целей предприятий. Усовершенствованы методические подходы для оценки организационно-экономического механизма роста конкурентоспособности предприятия. Предложены методики оценки составляющих конкурентоспособности предприятия, а именно: ресурсного, экономического, социального, экологического, управленческого, организационного потенциала и деловой репутации.

Оценено современное состояние и тенденции развития сельскохозяйственных предприятий, диагностику организационно-экономического механизма их конкурентоустойчивости на основе обоснованной в работе технологии исследования для выявления сильных сторон, возможностей, слабых сторон и угроз.

Результаты исследования свидетельствуют о том, что в сельскохозяйственных предприятиях Тернопольской области наблюдается разный уровень рентабельности, коэффициент вариации которого колеблется от 17,2 в Гусятинском районе до 78,9% в Бучацком, в том числе по продукции растениеводства от 17,8 в Гусятинском до 103,1% в Бучацком районе; по продукции животноводства от (-18,8%) в Шумском до 45% в Тернопольском районе. Соответственно в данных районах и разные

финансовые возможности. В процессе исследования установлена зависимость между размерами землепользования, фондобеспечением, трудовыми ресурсами, что подтверждается результативными показателями. Для определения конкурентного статуса предприятий предложены многофакторные модели на основе которых определен уровень использования потенциальных возможностей сельскохозяйственных предприятий Тернопольской области. Установлена взаимосвязь интегрированного показателя конкурентоустойчивости и результативных показателей хозяйствования в предприятиях Бережанского района.

Предложены научные основы организационно-экономического механизма и обоснованы концептуальные подходы по разработке комплекса предпосылок для формирования эффективного организационно-экономического механизма роста конкурентоустойчивости предприятия. Разработана также методика оценки конкурентоустойчивости предприятия с целью повышения уровня обоснованности управленческих решений при выборе временного и пространственного лага в развитии предприятий. Обоснован и предложен системный подход к формированию факторов как составляющих в системе обеспечения конкурентоустойчивости предприятия на жизненных циклах их развития, которые адаптированы к их специфике и целевым установкам. Это будет способствовать повышению уровня обоснованности решений в процессе их использования на всех стадиях логистической цепи жизненного цикла организации. Для повышения уровня обоснованности решений при формировании функциональных подсистем организационно-экономического механизма как системной целостности предложено разрабатывать их с учетом основных теоретических положений, систематизированных и сгруппированных в 7 блоков. В процессе аналитического осмысления вариантов многофакторного подхода к формированию факторов обеспечения эффективного организационно-экономического механизма роста конкурентоустойчивости предприятия обоснована система созданных предпосылок, как база обеспечения его эффективности. Для обоснования стратегического роста конкурентоустойчивости предприятия использованы научные основы, охватывающие в системе: методику разработки конкурентной карты; методику формирования конкурентоспособного потенциала; расширенную систему научных подходов (23 направления); перечень условий; критериальную базу (17 позиций); содержательности наполнения моделей развития организаций (21 составляющая), что является фундаментальной основой обоснования стратегий поведения предприятий как социально-экономических систем на перспективу. Предложена оценка уровня устойчивого роста, в которой подтверждена необходимость дополнения критериев оценки, такими, как: качество продукции и услуг, выполнение обязательств перед субъектами по интересам, что повысит уровень обоснованности решений при оценке устойчивого роста сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: конкуренция, устойчивость, конкурентоустойчивость, механизм, организация, стратегия, система, интегральный показатель, сельскохозяйственные предприятия, рост, экономика.

ANNOTATION

Sudomyr M. R. Organizationally-economic mechanism of increasing competitive sustainability of agricultural enterprises. – The manuscript.

The dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 Economics and Management of the Enterprises (according to the types of economic activity). Tavria State Agrotechnological University, Melitopol, 2017.

On the basis of an in-depth study of scientific and literary sources on the problems of the subject and the generalization of the theoretical positions, such notions as “competitive abilities”, “competitiveness”, and “organizationally-economic mechanism” are clarified, which are the basis of the substantiation of the conceptual foundations for the formation of an effective organizational and economic mechanism for ensuring the competitiveness of enterprises, taking into account their life cycle and selected models of the organization. The methodical approaches for assessing the organizational and economic mechanism for increasing the competitiveness of enterprises are improved. The methodologies for assessing the components of competitive sustainability of enterprise, namely: resources, economic, social, ecological, managerial, organizational potential and business reputation are proposed.

The current state and trends of agricultural enterprises development are evaluated; diagnostics of the organizational and economic mechanism of their competitiveness are assessed on the basis of our substantiated research technology to identify the strengths, opportunities, weaknesses, and threats.

The scientific principles of the organizational and economic mechanism are proposed and the conceptual approaches to the development of a set of prerequisites for the formation of an effective organizational and economic mechanism for increasing competitiveness of enterprises are substantiated, as well as a method for assessing the competitiveness of enterprises to increase the level of validity of managerial decisions when choosing time and space lags of enterprises in their development.

Key words: competition, stability, competitiveness, mechanism, organization, strategy, system, integral index, agricultural enterprises, growth, economy.